

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

van het **ZAKKENDRAGERSHUISJE te ROTTERDAM**
i.o.v. GEMEENTE ROTTERDAM

ADVIESBUREAU ORMEL CULTUURHISTORIE & BOUWTECHNIEK

Inhoud

Samenvatting.....	III
Waardenstelling en adviezen.....	VIII
Waardenstelling.....	VIII
Adviezen.....	VIII
Voorwoord.....	XI
1. Geschiedenis.....	1
2. Beschrijving.....	7
2.1 Kraanhuis.....	7
2.1.1 Gevels.....	7
2.1.2 Binnenruimte.....	9
2.2 Zakkendragershuisje.....	10
2.2.1 Gevels.....	10
2.2.2 Binnenruimte.....	11
3. Literatuurlijst.....	13
boeken.....	13
internet.....	13
4. Afbeeldingen:.....	15
Colofon.....	40

Samenvatting

12^e tot en met de 16^e eeuw

In de delta van de rivieren Rijn, Maas en Schelde ligt een groot uitgestrekt veengebied, dat de westelijke en noordelijke gedeelten van Nederland bestrijkt. De duinen scheiden dit gebied van de Noordzee en beschermen dit kwetsbare landschap. Dit landschap is zeer waterrijk dat slecht afwatert. Natuurlijke afwatering ontstaat in de laagtes van het groeiende veenpakket tot kreken en kronkelige veenriviertjes, waarvan de Schie er één is. Zij ontspringt bij Delft en verloopt in zuidelijke richting om bij Schiedam uit te monden in de Merwede.

Het gebied wordt ondanks de constante dreiging van het (zee)water al zeer lang bewoond. In het veen of op door de veenriviertjes gevormde oeverwallen zijn sporen van diverse bewoningsculturen aangetroffen daterend vanaf de Midden Steentijd. Vanaf de 10e eeuw wordt het veengebied vanuit de hogere oeverwallen systematisch in cultuur gebracht door dijk aanleg. Door sloten te graven en de veenstromen te kanaliseren wordt het gebied ontwaterd. De blokvormige verkavelingstructuur maakt allengs plaats voor strokenverkaveling.

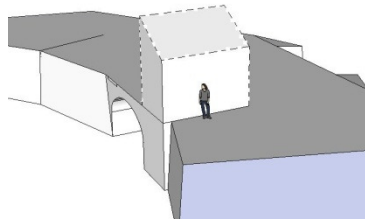
Delft is ontstaan in de lange stroken verkaveling, waar een belangrijke weg van Utrecht naar de kust de Schie kruist. Door zijn gunstige ligging in het binnenland krijgt Delft in 1246 als één van de eerste Hollandse steden stadsrechten. Het nadeel van deze ligging is dat de stad niet aan een doorgaande vaarroute ligt, zoals Rotterdam. De meest directe verbinding naar zee loopt via een aftakking van de Schie naar Rotterdam. Delft wil echter een eigen verbinding met de zee. In 1389 geeft Aelbrecht van Beieren, graaf van Holland zijn toestemmingen en wordt begonnen met de aanleg van een aftakking van de Schie naar de nieuwe haven aan de monding van de Merwede.

Of de huidige Delfshavense Schie uit die tijd dateert is nog maar de vraag. De St. Elisabethsvloed (1421) verandert de rivierenloop loop en laat de Maas uitmonden in de Merwede, die sindsdien Nieuwe Maas wordt genoemd.

Na deze overstroming wordt de Delftse vaarverbinding hersteld. Het kanaal dat westelijk van Overschie aansluit op het riviertje de Schie loopt gedeeltelijk langs de binnendijkse zijde van de Nieuwe Maasdijk. Waar de weg door polder vanuit Rotterdam aansluit op deze dijk wordt een ovale sluiskom aangelegd met twee afsluiters. De afsluiter aan het noordelijke uiteinde van de kom wordt aangelegd in de doorbraak van de dijk, de zuidelijke er min of meer tegenover; aan deze zijde ook nog voorzien van twee strekdammen. Deze kolk, genoemd naar Aelbrecht van Beieren, is de kern van het huidige Delfshaven. De gebogen wanden van het noordelijke gedeelte van de kolk volgen de randen van die eerste sluiskom. De strekdammen zijn de basis van de kades langs de Voorhaven.

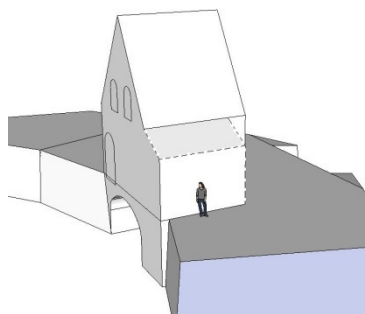
De sluiskom is een grote schutsluis waar schepen kunnen aanleggen, maar ook een spuisluis om overtollig binnendijks water naar zee af te voeren. Overslag van goederen van en naar zeeschepen op binnenvaartschepen wordt verzorgd door het gilde van de zakkendragers. Op een uit 1480 daterende kaart (afb. 2) zijn de sluiskom en strekdammen in de Nieuwe Maas afgebeeld voorzien van hoge houten schoeiingen met palen. De in baksteen opgetrokken afsluiters of poortgebouwen zijn over de vaarroute

geplaatste dwarshuizen en voorzien van overkluizingen. Op de kade van de sluiskom en de strekdammen is vrijstaande bebouwing aangegeven. In de laagte tussen de zeeverende dijk van de Nieuwe Maas en de oostelijke strekdam ontstaat de Achterhaven. In deze haven komt het gespuide water van de sluiskom via het Achterwater uit.

Op een schilderij uit 1512 dat gebruikt is voor een geschil met de stad Rotterdam is een derde stenen overkluizing afgebeeld met een bakstenen huisje ernaast (afb. 3 en 4). Waarschijnlijk is dit de nu nog aanwezige in Naamse steen uitgevoerde overkluizing van het Kraanhuis. Mogelijk is in dit eerste huisje het gilde van de zakkendragers gehuisvest.

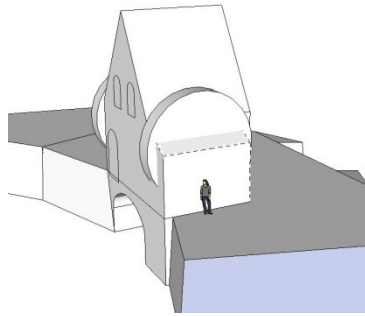
Vrij snel na het gereedkomen van het schilderij is het eerst afgebeelde huisje vervangen door een tweede dat over de overkluizing is gebouwd.

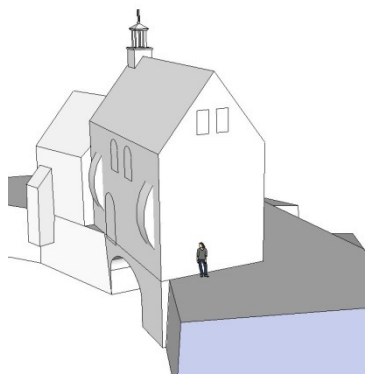
Hiervan is een gedeelte van de westelijke gevel nog aanwezig met het restant van het metselteken en de aanzet van een rondbogig venster (afb. 25). De aanwezige deuropening aan deze zijde van het uitgespaarde blok bezit een bordes, waarvan de afgebroken console naast de overkluizing zichtbaar is. De op de tweede bouwlaag aanwezige versnijding ter plaatse van deze gevel geeft waarschijnlijk het oude vloerniveau aan. De in de oostelijke gevel aanwezige rijk versierde ankers en de nis behoren mogelijk ook bij dit huisje.

17^e en 18^e eeuw

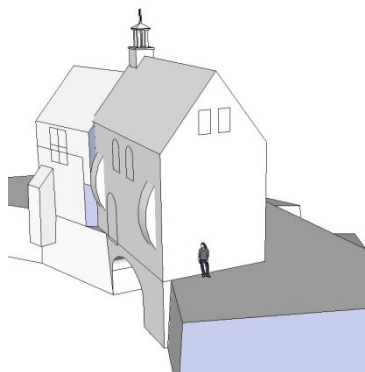
De havenactiviteiten zijn de belangrijkste voor dit gebied. Ondanks de concurrentie tussen de Hollandse steden zoeken zij samenwerking in handel met de pas ontdekte gebieden in den vreemde. De V.O.C en de W.I.C. worden opgericht. Dit betekent ook dat de haven mee moet groeien met de ontwikkelingen in de handel en de scheepvaart. De haven van Delft (Delfshaven) kan de capaciteit niet aan. In de 17^e eeuw wordt de sluiskom vergroot naar het zuiden, waardoor de huidige samengestelde vorm ontstaat. Hiervoor wordt de zuidelijke waterpoort gesloopt en worden waarschijnlijk ook de te korte strekdammen in de rivier verlengd. De toegang aan de landzijde wordt verlegd en de noordelijke waterpoort wordt afgesloten. Op een uit de 1649 daterende kaart van Blaeu is deze situatie weergegeven (afb. 5). Aan de kades van de Voorhaven, maar ook die van de Achterhaven is aan weerszijden aaneensloten bebouwing aangegeven. Op de oostelijke kaderand is het tweede huisje aangegeven, waarvan de kap haaks op de sluiskom staat.

Met de afsluiting van de noordelijke waterpoort wordt de hijsinstallatie met tredmolenraderen waarschijnlijk verplaatst naar het Kraanhuis. Het tweede huisje kan deze hijsinstallatie echter niet bergen. De tredmolenraderen worden tegen de buitenzijde van het huisje geplaatst en (na verloop van tijd) ingemetseld. De verbindende as wordt door de zijgevels aangebracht om het schot te kunnen bewegen. Het nu ontstane derde huisje heeft de omvang en vorm van het huidige Kraanhuis. Hergebruikte eikenhouten jukken en sporenparen van een oudere kapconstructie worden samen met grenenhout flieringen en wormplaten verwerkt tot een 17^e-eeuwse kapconstructie. Het resultaat hiervan is afgebeeld op een prent van G. Groenewegen (ca. 1780, afb. 6).

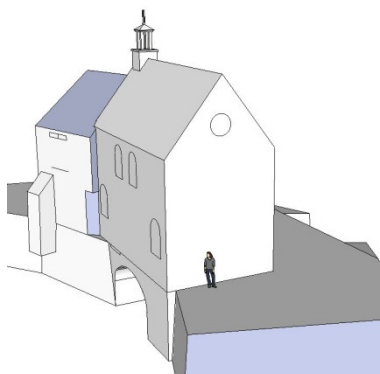

Door de verbouwing van het tweede huisje tot het Kraanhuis is het gilde van de zakkendragers genoodzaakt een nieuw onderkomen te bouwen naast het Kraanhuis. In 1653 bouwen zij tegen de noordelijke zijde van het Kraanhuis een huisje dat nu bekend is als het "Zakkendragershuisje". Dit bouwdeel dat aanvankelijk waarschijnlijk één bouwlaag hoog was bezit een zolder onder een zadeldak, waarvan de nok evenwijdig loopt met de rand van de kom. De noordelijke gevel bezit een topgevel. De steen met het jaartal 1653 is volgens oude foto's ingemetseld in de gevel boven de toegangsdeur (afb. 14).

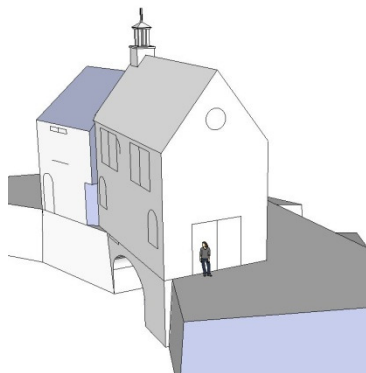
Enige tijd daarna wordt het Zakkendragershuisje verhoogd met een volledige bouwlaag. De aanwezige lateien in de noordelijke topgevel van het Kraanhuis zouden niet zijn aangebracht als dit tegelijkertijd zou gebeuren. Het bovenste gedeelte van de westelijke gevel lijkt op een andere lagenmaat te bezitten en op een uit het begin van de 19^e eeuw daterend schilderij, waarop de oostelijke zijde van het Zakkendragershuisje is afgebeeld is een versnijding zichtbaar (afb. 9).

19^e eeuw

In 1798 tijdens het bewind van de Bataafse Republiek worden bij decreet de gilden opgeheven en vervallen hun bezittingen aan de stadsbesturen. Dit decreet wordt in 1818 door koning Willem I bevestigd en betekent het definitieve einde van de gilden. Het huis van het Zakkendragersgilde vervalt aan de nu zelfstandige gemeente en stad Delfshaven. In 1836 valt het doek voor het Kraanhuis. De hefschuifdeur wordt vervangen door een gemetselde muur met steunbeer die in de overkluizing nog zichtbaar is. Op de kadasterkaart 1811-1832 zijn de huizen aangegeven met de nog open overkluizing (afb. 7)

en 8). In 1850 wordt ook het van de sluis kom afgedamde Achterwater gedeeltelijk gedempt en worden het Kraanhuis en het Zakkendragershuis de behuizing voor de brandweer en gevangenen. Voor deze functies wordt de gehele hijsinstallatie verwijderd en de openingen t.b.v. de tredmolenraderen dicht gemetseld. In de aanhelingen worden twee rondbogige openingen uitgespaard voor gietijzeren vensters (afb. 10). De aan de Voorstraat grenzende gevels worden gepleisterd in blokkenverband met afwisselende lagen lage en hoge blokken (afb. 13). In de gepleisterde architectuur van het Kraanhuis worden passende gevelopeningen aangebracht met een rondboogafdekking. Deze zgn. Rundbogenstil is op diverse plekken in Delfshaven terug te vinden.

Rond 1870 wordt de tweede bouwlaag van het Kraanhuis verbouwd en worden de twee kleine rondboogopeningen vervangen door twee stuks gekoppelde 6-ruits schuifvensters (afb. 11). Hierbij verdwijnt een gedeelte van de aanwezige houtconstructie in de westelijke wand. In de zuidelijke gevel wordt een opening aangebracht met een dubbele deur.

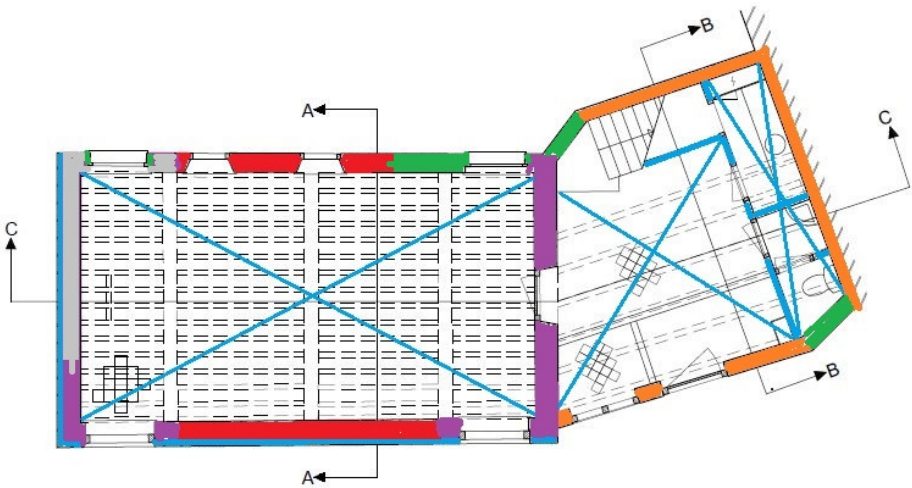
20^e eeuw

Vooral in de naoorlogse periode, waarin men de binnensteden ontvlucht, treedt de verpaupering op. Op foto's blijkt dat de toestand van het Kraanhuis zichtbaar afneemt. Een gedeelte van de pleisterlaag van de topgevel is weg, waardoor om het in de topgevel aanwezige roosvenster andere dichtgemetselde openingen zichtbaar worden (afb. 12). Dergelijke openingen hebben zich ook in de noordelijke topgevel bevonden; de houten lateien hiervan zijn nog aanwezig.

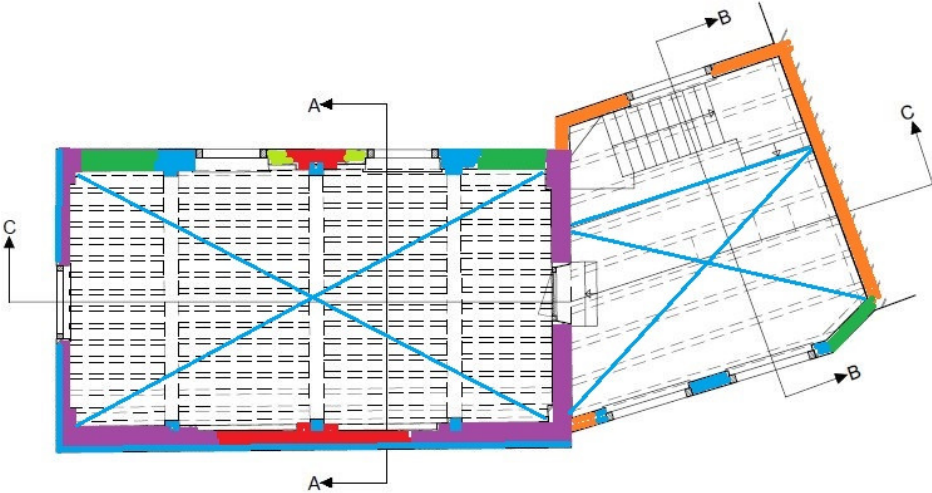
Vanaf 1960 worden beide bouwdelen gerestaureerd; de fundering van de in het water staande overwelling wordt tijdelijk droog gelegd. Bij de restauratie, die in 1964 gereed kwam, is de pleisterlaag verwijderd en is de huid van die gevels opnieuw ingeboet (afb. 15). In alle gevelopeningen zijn historisch aandoende vensters geplaatst die beantwoorden aan het historische beeld van de jaren 60 van de 20^e eeuw. De basis hiervoor is echter zeer smal. Ook de aangebrachte constructie van de eerste en de tweede bouwlaag lijkt op deze manier te zijn aangebracht (afb. 16).

	XVB
	XVIA
	XVIIA
	1653
	XVIIIB
	1836
	1870
	1964
	datering van plafond, zolder of kap in de aangegeven perioden
	datering van vloer in de aangegeven perioden

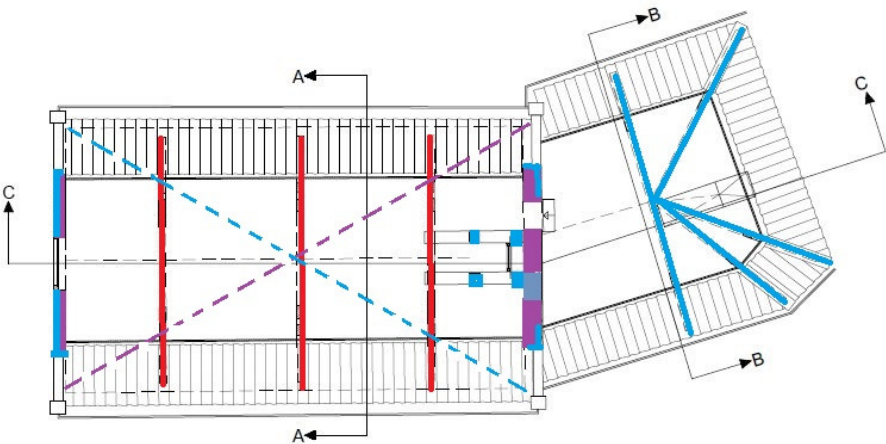
LEGENDA DATERING

BEGANE GROND

EERSTE VERDIEPING

ZOLDER

Waardenstelling en adviezen

Waardenstelling

De naam Zakkendragershuisje, dat het onderkomen van het gilde met die naam was, is een zeldzaam verschijnsel in Nederland en bezit vanuit dit oogpunt hoge monumentale waarden. Behalve dit exemplaar zijn er nog maar vijf objecten bekend met deze naam, waarvan de grootste in Schiedam staat. De overige vier staan in Maassluis, Dordrecht, Gouda en Franeker. Alleen het noordelijke bouwdeel van het Delfshavense exemplaar diende als behuizing voor het gilde. Het zuidelijke bouwdeel, hier ook Kraanhuis genoemd, diende ter regulering van de waterhuishouding van het aanpalende binnendijkse gebied. Dit bouwdeel dat aan het zuidelijke uiteinde van de bebouwing van de kade op de Aebrechtskolk staat en die de kern is van het huidige stadsdeel Delfshaven is een van de weinige overgebleven elementen is die bij de oorspronkelijk uit de 15^e eeuw daterende kolk behoren bezit het hoge monumentwaarden. De aanwezigheid van een water-regulerend object met een plaats voor de behuizing van het zakkendragersgilde in de directe omgeving is uniek in het hedendaagse Nederland.

Het kraanhuis zelf is het begin van de ingezette ontwikkeling van de aaneengesloten bebouwing op de kaderand en bezit hoge monumentwaarden. De panden vormen samen een aantrekkelijk ensemble dat een hoge monumentale waarde vertegenwoordigt. De bebouwing tegen de achtergrond aan de Voorstraat en de historische hoogbouw aan de westelijke zijde van de Coolhaven is een van de meest gefotografeerde plekken in Rotterdam.

Architectuurhistorisch bezit het pand monumentale waarden vanwege de uniciteit van het casco. Het is een goed en redelijk gaaf voorbeeld van een uit de jaren '60 van de 20^e eeuw daterende restauratieopvatting. Bouwhistorisch is het pand zeer interessant, vanwege de afleesbaarheid van de ontwikkeling van het gebouw, de gebruikte materialen en vormgeving, waardoor het pand hoge monumentale waarden bezit. Tot de meest interessante onderdelen behoren het metselwerk van de westelijke gevel, grenzend aan de kolk, en de eikenhouten onderdelen in de kapconstructie.

Vanuit het gebruik bezit het pand hoge monumentale waarden als herinnering enerzijds aan de waterhuishouding in het binnenland en anderzijds aan de goederenoverslag als onderdeel van havenactiviteiten. Deze herinnering wordt versterkt door de naamgeving van beide bouwdelen in het pand.

Adviezen

Vervolgonderzoek

De huidige bouwhistorische verkenning geeft een indruk van de geschiedenis van het Zakkendragershuisje. In de verkenning blijkt de westelijke gevel de sleutel tot de nu voorgestelde ontwikkeling, waarin de afstand tot deze gevel een handicap is. Om de ontwikkeling te kunnen staven zou aanvullend onderzoek plaats moeten vinden aan deze gevel gecombineerd met een dendrochronologisch onderzoek aan de eikenhouten onderdelen in de kap, waardoor het geheel beter in de tijd geplaatst kan worden.

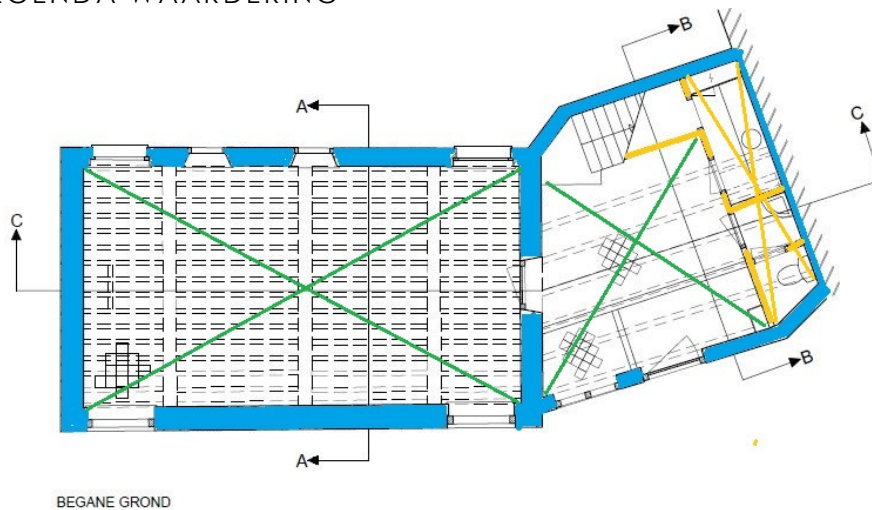
Gebruik/functie

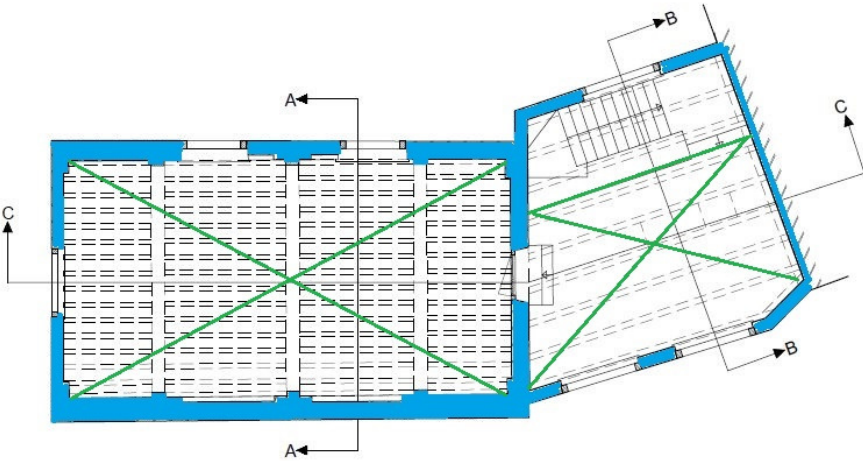
Het gebouw is nu gedeeltelijk in gebruik als galerie/praktijkruimte (eerste bouwlaag/begane grond) en als leslocatie (tweede bouwlaag) en het is

volledig afgewerkt. Om naast een onderwijs-, kantoor- of winkelfunctie ook een woonfunctie (bijvoorbeeld een woon-werkwoning) mogelijk te maken zal er een kleine badkamer op de tweede bouwlaag moeten worden toegevoegd. Inbouw van een natte cel zou als een ingebouwde unit, die met eenvoudige ingrepen is te verwijderen, uitgevoerd kunnen worden boven het toilet met voorruimte.

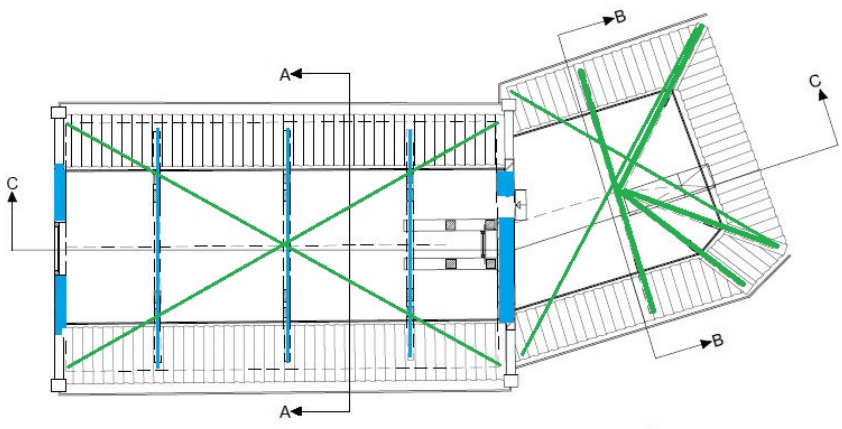
- hoge monumentwaarden
- positieve monumentwaarden
- indifferente monumentwaarden
- monumentwaarden van vloer drie categorieën
- monumentwaarden van plafond, zolder of kap drie categorieën

LEGENDA WAARDERING

EERSTE VERDIEPING

ZOLDER

Voorwoord

Aan de oostelijke zijde van de Aelbrechtskolk staan een aantal gebouwen aaneengesloten op de kade. De twee gebouwen aan het zuidelijke uiteinde van deze rij, het Kraanhuis en het Zakkendragershuis, zijn in dit rapport bezocht en verkend in opdracht van de gemeente Rotterdam. Beide gebouwen zijn toegankelijk als bouwdelen en vallen derhalve onder één monumentnummer.

De gemeente Rotterdam die eigenaar is van het pand wil dit verkopen en verkent dit met Stadsherstel Historisch Rotterdam NV die veel ervaring bezit op het gebied van behoud, beheer en onderhoud van rijksmonumentaal vastgoed. Gelijktijdig met dit onderzoek verricht Stadsherstel Historisch Rotterdam onderzoek naar de mogelijkheden voor herbestemming, financiële aspecten en restauratieadviezen die samen met dit rapport tot een totaalrapport voor de mogelijke herbestemming van dit (deze) pand(en) moeten leiden.

Op 9 oktober j.l. heb ik het pand bezocht dat die dag geheel toegankelijk was. De benedenruimten zijn op dit moment in gebruik als galerie en daardoor tijdens openingsuren vrij toegankelijk. De bovenverdieping is in gebruik is bij een opleidingsinstituut; de voorruimte hiervan en de zolders hierboven zijn vrij toegankelijk. De hoofdruimte is alleen buiten de lestijden te betreden. Tijdens dit bezoek waren ook medewerkers van Bureau Polderman aanwezig om opname te doen ten behoeve van de tekeningen voor het restauratierapport.

Van het pand is op het internet een overvloed aan afbeeldingen te vinden; het is één van de meest gefotografeerde hoekjes in Rotterdam. Het stadsarchief heeft online een uitgebreide fotocollectie staan. Andere online documentatie met betrekking tot ontstaan en geschiedenis van Delfshaven is vrij algemeen maar geeft wel een goed overzicht. Behalve een redengevende beschrijving is tot op heden verder geen literatuur gevonden waarin het pand staat beschreven. Wel is er een link gelegd met een soortgelijk gebouw in Amersfoort, waarnaast ook hetzelfde gilde was gehuisvest.

Graag wil ik Bureau Polderman danken voor het gebruik van de tekeningen t.b.v. enige historische documentatie.

Apeldoorn, 10 maart 2014
Willem Ormel, bouwhistoricus

1. Geschiedenis

Tot en met de 16^e eeuw

In de delta van de rivieren Rijn, Maas en Schelde ligt een groot uitgestrekt veengebied, dat afgescheiden wordt van de Noordzee door de duinen op de pleistocene strandwallen. Dit veengebied bestrijkt de westelijke en noordelijke gedeelten van Nederland. Het veengebied dekt de oudere in het pleistoceen gevormde landschappen af die in oostelijk en zuidelijk Nederland nog wel zichtbaar zijn. De duinen vormen de enige bescherming van het kwetsbare veenlandschap.

Door de wisselende zeewaterspiegel staat het veenlandschap in meer of mindere mate onder water en is het gebied meer of minder toegankelijk. Veenmos heeft het vermogen veel water vast te houden en is een plantensoort die uitstekend gedijt in bijna stilstaand water. De planten groeien naar boven toe aan en sterven onder de waterspiegel af en vormen laagveen. Boven de waterspiegel wordt het hoogveen gevormd. Door de onregelmatige groei ontstaan hoogtes en laagtes in het veenlandschap, waarin andere (waterminnende) planten kunnen wortelen en gedijen. Als zij te hoog worden, worden zij door de natuur zelf opgeruimd met hulp van de wind. Overtollig water wordt via de laagtes in het veenpakket afgevoerd en vormen krekken en veenriviertjes. Deze stroompjes kronkelen door het landschap. De Schie is een dergelijk veenriviertje, dat vanaf de verloopt in zuidelijke richting via Delft om bij Schiedam uit te monden in de Merwede.

Het gebied wordt ondanks de constante dreiging van het (zee)water en de wisselende zeespiegelhoogte al zeer lang bewoond. In het veen of op door de veenriviertjes gevormde oeverwallen. In de buurt van Vlaardingen zijn in de veenbodem archeologische vondsten van een bewoningscultuur uit de Midden Steentijd aangetroffen. Ook op de hoger gelegen oeverwallen zijn tijdens archeologisch onderzoek sporen van bewoning uit de latere perioden aangetroffen.

Vanaf de 10e eeuw wordt het veengebied systematisch in cultuur gebracht vanuit de hogere oeverwallen. Ontwatering vindt plaats door het kronkelige verloop van de veenriviertjes te kanaliseren. Verkavelingstructuur is aanvankelijk blokvormig (vierkante percelen) en maakt allengs plaats voor strokenverkaveling. Delft is ontstaan in de lange stroken verkaveling, waar een belangrijke weg van Utrecht naar de kust de Schie kruist. De nederzetting wordt genoemd naar een gekanaliseerd stuk rivier, "delf". De kanalisatie gaat in zuidelijke richting via de Delftse Schie tot aan Overschie en via Rotterdamse Schie verder naar Rotterdam. Het riviertje buigt bij Overschie af in westelijke richting naar Schiedam.

De nederzetting Delft groeit voorspoedig vanwege haar gunstige ligging en krijgt in 1246 als één van de eerste Hollandse steden stadsrechten. Door dit voorrecht kreeg de stad nog meer aanzien en groeide de stad op economisch terrein. De stad had één groot nadeel dat zij niet aan een doorgaande vaarroute naar zee lag, zoals Rotterdam dat wel lag.

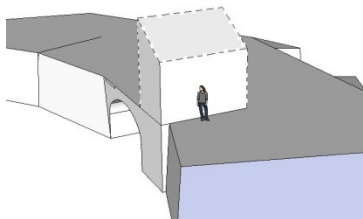
De meest directe verbinding naar zee gaat via de gekanaliseerde Schie die via Overschie afbuigt naar Rotterdam. Dit is de Delftse bestuurders een doorn in het oog. Daardoor blijft een gedeelte van de winst in Rotterdam liggen als betaalde doorvoerrechten. Delft wil een eigen directe

verbinding met de zee zonder tussenkomst van Rotterdam. Rotterdam is daar fel op tegen; zij ziet een gedeelte van de voorspoed verdwijnen. Graaf van Holland, Aelbrecht van Beieren, geeft in 1389 pas toestemming de gewenste vaarverbinding aan te leggen.

Of de huidige verbinding uit die tijd dateert is nog maar de vraag. Zo nu en dan dringt de zee via de gaten in de duinen in dit gebied, waardoor het verlande veenpakket gedeeltelijk wegslaat en de loop van rivieren verandert. De St. Elisabethsvloed (1421), waardoor de Biesbosch is ontstaan heeft een zeer grote invloed op het verloop van de kleine en grote rivieren. Door de overstroming is de loop van de rivier de Maas verlegd naar de monding van de Merwede. Sinds deze gebeurtenis wordt de riviermonding tussen Rotterdam en de kust Nieuwe Maas genoemd.

Na deze overstroming wordt de Delftse vaarverbinding met de zee hersteld of opnieuw aangelegd. Voorbij de nederzetting Overschie wordt vanaf de rivier een kanaal gegraven. Deze Delfshavense Schie ligt gedeeltelijk langs de binnendijkse zijde van de Nieuwe Maasdijk. Op het punt waar de weg door de Cools polder naar Rotterdam aansluit op deze dijk wordt aan buitendijkse zijde een ovale sluis met twee strekdammen aangelegd en voorzien van twee afsluiters. De afsluiter op het noordelijke uiteinde van de kom wordt aangelegd in de doorbraak van de zeewerende Maasdijk, de zuidelijke er min of meer tegenover. Dit is de kern van het huidige Delfshaven met de kolk genoemd naar graaf Aelbrecht van Beieren

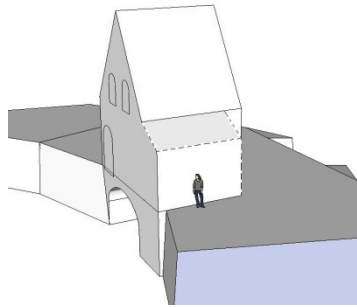
De sluis is een grote schutsluis waar schepen kunnen aanmeren, maar ook een spuisluis om overtollig binnendijks water naar zee af te voeren. Op een uit 1480 daterende kaart is de sluis vanaf de westelijke zijde afgebeeld (afb. 2) die kademuuren bezit die lijken te bestaan uit een hoge houten beschoeiing met palen. De afsluiters of poortgebouwen zijn met een overkluizing over de vaarroute geplaatste dwarshuizen met zadeldaken tussen tuitgevels. Deze afsluiters vertonen veel overeenkomsten met de in dit rapport onderzochte kraanhuis, dat zich aan de oostelijke zijde van de kom zou moeten bevinden. Deze afsluiter lijkt echter nog niet aanwezig. Om de kade van de kom staat vrijstaande bebouwing, die waarschijnlijk de basis is voor de huidige aansluitende bebouwing aan de westelijke zijde van de Aelbrechtskolk en de oostelijke zijde van de Voorstraat. Buiten de sluis staat een kapel afgebeeld met aan de zuidelijke zijde een torenachtig gebouwtje voorzien van gestapelde tentdaken, dat mogelijk een klokkenstoel is.

Op een schilderij uit 1512 dat gebruikt is voor een geschil met de stad Rotterdam is Delfshaven vanaf de westelijke zijde afgebeeld (afb. 3 en 4). De ovale sluis is voorzien van houten beschoeiing en bezit twee stenen waterpoorten met brug. De waterpoorten bezitten op deze afbeelding een forse torenopbouw voorzien van een blauw (met leien gedekt) schilddak. De waterpoorten functioneren niet alleen voor de scheepvaart en als spuivoorziening, maar ook als uitzichtpunt en teken van weerbaarheid tegen vijandelijkheden. De verschillen met de uit 1480 daterende kaart geven aan dat de haven in de tussenliggende

periode waarschijnlijk is aangevallen en verwoest. De kapel (kerk) staat ook nu nog buiten de sluis. Naast de zuidelijke waterpoort is een derde stenen overkluizing afgebeeld dat aan de zuidelijke zijde opbouw een klein

huisje lijkt te bezitten (afb. 4). Het huisje is mogelijk het eerste onderkomen van het gilde van de Zakkendragers. De afgebeelde overkluizing is waarschijnlijk het nu nog aanwezige exemplaar in Naamse steen waarop het Kraanhuis is gebouwd. Met deze overkluizing is het mogelijk om onafhankelijk van het schutten te kunnen spuien via het Achterwater.

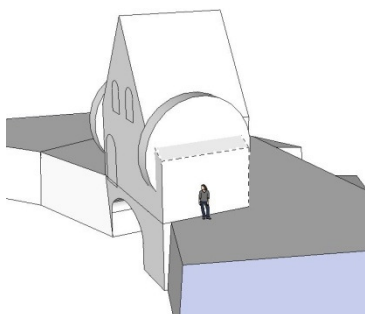

Al vrij snel na het gereedkomen van de afbeelding wordt het eerste huisje vergroot tot het tweede huisje dat op de overkluizing is geplaatst. Dit huisje bezit een kap die haaks op de kolkrand is geplaatst. Van deze opbouw is het centrale gedeelte met het restant van een metselteken in de westelijke gevel aanwezig (afb. 24 en 25). In dit geveldeel zijn de sporen aan te wijzen van een deuropening met console voor een bordes en twee topgevelvensters, waarvan de linker een rondbogige beëindiging bezit. Dat gevel niet symmetrisch is heeft waarschijnlijk te maken met de

aanwezigheid van het eerste huisje. Mogelijk behoren de rijk gesmede ankers (afb. 20) en de dichtgezette opening/nis in de gevel aan de Voorstraat zijde ook bij het tweede huisje. De twee ankers van hetzelfde type in de zuidelijke topgevel zouden dan oorspronkelijk in de westelijke gevel dienst gedaan hebben.

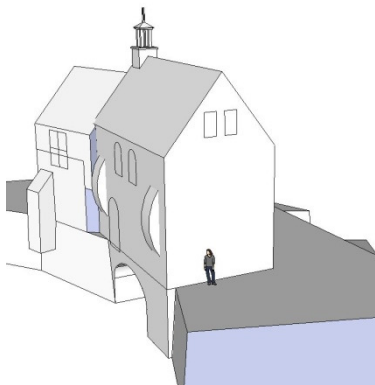
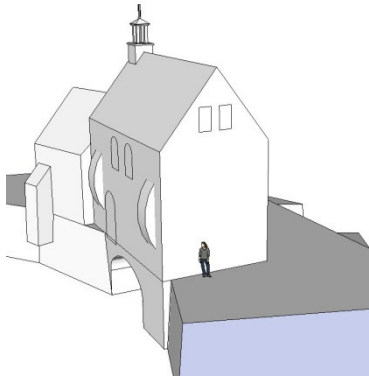
17^e en 18^e eeuw

De onderlinge concurrentie blijft een rol spelen in alle ontwikkelingen. In de 16^e en 17^e eeuw wordt de wereld snel groter en de Hollandse steden zoeken de samenwerking in de handel met de pas ontdekte gebieden in den vreemde. Dit resulteert in de oprichting van de Vereenigde Oostindische Compagnie, enkele jaren later gevolgd door de West Indische Compagnie. Mede door de ontwikkelingen op handelsgebied staan die in de scheepsbouw niet stil; de schepen worden groter en het strijken van de mast(en) om de poorten te kunnen passeren wordt als problematisch ervaren. Een ander mogelijk probleem is het verzanden van het kanaalgedeelte van de Schie voor de noordelijke poort. De Delftse bestuurders laten de sluiskom vergroten, waarvoor de zuidelijke waterpoort dient te worden afgebroken. De nieuwe zuidelijk afsluiting van de haven voorzien van puntdeuren is verder naar het zuiden in de Voorhaven in geplaatst, waardoor de kolk zijn huidige vorm krijgt, nl. die van een ovaal gecombineerd met ingesnoerde rechthoek. De kerk (kapel) staat nu direct aan de verlengde sluiskom. Door aan de westelijke zijde van noordelijke waterpoort een nieuwe doorvaart met puntdeuren vanuit de sluiskom op de Delfhavense Schie te realiseren kan de poort eenvoudig omzeild worden. Deze aanpassingen zijn op de kaart van Blaeu (1649) aangegeven (afb. 5).

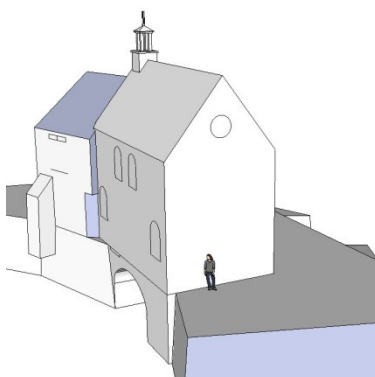
Terwijl de noordelijke waterpoort buiten gebruik is gesteld blijft het tweede huisje, onafhankelijk van het schutten van de schepen in de kom, de spui functie vervullen. Nadat de waterpoort is afgesloten verhuist de hijsinstallatie met tredmolens naar het tweede huisje dat veel kleiner is dan de oude waterpoort. De tredmolenraderen kunnen alleen tegen de zijgevel geplaatst worden. De raderen worden waarschijnlijk direct, doch voor 1653 ommetseld, waardoor zij alleen nog door de westelijke gevel steken. Deze situatie tekent G.

Groenewegen omstreeks 1790 (afb. 6). De ommetseling betekent een verbreding van het tweede huisje tot de huidige vorm en grootte van het Kraanhuis. Omdat de plattegrond van het tweede huisje min of meer vierkant is, kan de een kwartslag gedraaide kapconstructie met eenvoudige aanpassingen opnieuw worden gebruikt. De drie eikenhouten jukken en drie sporenparen uit de kap van het tweede huisje bezit oppervlakkig gekraste merken die middeleeuws aandoen (afb. 33). De vrij kleine en soms niet complete rechthoekige balkdoorsnede met noesten geeft aan dat goed eikenhout schaars is en waarschijnlijk uit de 16^e eeuw dateert. De eikenhouten constructie wordt op 17^e-eeuwse wijze aangepast door de sporenparen in te korten tot A-spanten en vormen met de aanwezige grenenhouten flierungen, wormplaten en nokregel de basis voor de sporenkap. De noordelijke en zuidelijke gevels van het verbrede Kraanhuis worden beëindigd met eenvoudige tuitgevels, waarin twee rechthoekige vensters zijn aangebracht. De tuiten worden afgedekt met zandstenen afdekplaten. In de topgevels zijn elk twee openingen aanwezig. De eikenhouten lateien van de openingen aan de noordelijke zijde zijn nog aanwezig. Op een uit 1948 daterende foto zijn de dichtzettingen van de openingen in de zuidelijke topgevel ook zichtbaar (afb. 12).

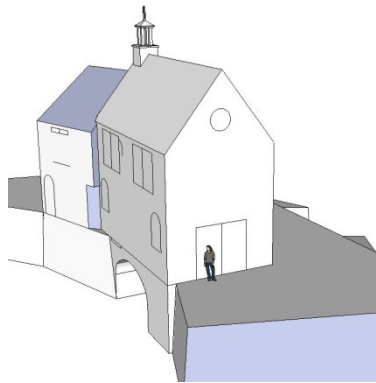
Het zakkendragersgilde raakt door de verbouwing van het tweede huisje tot het Kraanhuis zijn onderkomen kwijt. Het gilde bouwt in 1653 een nieuw onderkomen tegen de noordelijke gevel van het Kraanhuis. Dit huis op een rechthoekige plattegrond bezit aanvankelijk één bouwlaag met een zolder onder een zadeldak, waarvan de nok evenwijdig loopt met de kolkrand. Na verloop van tijd wordt het huis met een tweede bouwlaag verhoogd en dekt dan de noordelijke gevel van het Kraanhuis vrijwel geheel af. Op een uit het begin van de 19e eeuw daterend schilderij is het pand afgebeeld gezien vanaf het Achterwater. De gevel van het Zakkendragershuisje laat een versnijding zien (afb. 9). Ook het bovenste gedeelte van de westelijke gevel lijkt in een afwijkende lagenmaat te zijn opgetrokken.

19^e eeuw

In 1798 worden bij decreet de gilden opgeheven en vervallen hun bezittingen aan de stadsbesturen. Dit decreet wordt in 1818 door koning Willem I bevestigd en betekent het definitieve einde van de gilden. Het huis van het Zakkendragersgilde vervalt aan het nu zelfstandige Delfshaven. In 1836 valt het doek voor het Kraanhuis. De hefschuifdeur wordt vervangen door een gemetselde muur met steunbeer die in de overwelling nog zichtbaar is. Op de Kadasterkaart 1811-1832 is het Kraanhuis nog met de open overkluizing aangegeven. Inmiddels is de kaderand in noordelijke richting geheel bebouwd (afb. 7 en 8). In 1850 wordt ook

het van de sluisdam afgedamde Achterwater gedeeltelijk gedempt en worden het Kraanhuis en het Zakkendragershuis de behuizing voor de brandweer en gedetineerden. Voor deze functies wordt de gehele hijsinstallatie verwijderd en de openingen t.b.v. de tredmolens dicht gemetseld. In de aanhelingen worden twee rondbogige uitsparingen voor gietijzeren vensters aangebracht (afb. 10) en worden de aan de Voorstraat grenzende gevels gepleisterd in blokkenverband met afwisselende lagen lage en hoge blokken (afb. 13). In de gepleisterde architectuur van het Kraanhuis worden passende gevelopeningen aangebracht met rondbogige beëindiging. De centraal in de gevel van het Kraanhuis aanwezige opening behoort mogelijk bij het 16^e-eeuwse Kraanhuis. Deze zgn. Rundbogenstil is op diverse plekken in Delfshaven terug te vinden, o.a. in het pakhuis "de Dubbelde Palmboom" (1860-1861)

Rond 1870 wordt de tweede bouwlaag van het Kraanhuis verbouwd en worden de twee kleine rondboogopeningen vervangen door twee stuks gekoppelde 6-ruits schuifvensters (afb. 11). Hierbij verdwijnt een gedeelte van de aanwezige houtconstructie in de westelijke wand.

20^e eeuw

Na WO II blijkt de toestand van het Kraanhuis zichtbaar af te nemen. Vrijwel de geheel pleisterlaag van de zuidelijke gevel is verdwenen, waardoor om het in de topgevel aanwezig roosvenster andere dichtgemetselde openingen zichtbaar worden (afb. 12). Dergelijke openingen hebben zich ook in de noordelijke topgevel bevonden; de houten lateien hiervan zijn nog aanwezig.

Vanaf 1960 worden beide bouwdelen gerestaureerd; de fundering van de in het water staande overwelling wordt tijdelijk droog gelegd. Bij de restauratie in 1964 gereed kwam is de 19^e-eeuwse pleisterlaag op de oostelijke en zuidelijke gevel verwijderd en is de huid van deze gevels geheel ingeboet. In alle gevelopeningen van het Kraanhuis zijn quasi 18^e-eeuwse vensters geplaatst; in die van het Zakkendragershuisje uit de 17^e eeuw daterende (kruis)vensters (afb. 15). De geschilderde samengestelde balklagen die de eerste en de tweede bouwlaag afdekken van het Kraanhuis zijn gereconstrueerd op basis van de aanwezige restanten van de hijsconstructie (afb. 16). De balklagen, kapconstructie en trap van het Zakkendragershuisje zijn geheel vernieuwd in quasi 18^e-eeuwse stijl.

2. Beschrijving

Van de gebouwen op de kademuur van de Aelbrechtskolk is de meest zuidelijke het "Kraanhuis". Aansluitend tegen de noordelijke zijde van dit gebouw is het "Zakkendragershuisje" gebouwd (afb. 1).

2.1 Kraanhuis

Het "Kraanhuis" rijst aan de kolkzijde op uit het water als onderdeel van de kademuur, waarin zich een overkluizing bevindt (afb. 24). Op deze kademuur met een rechthoekige plattegrond is een gebouw van twee bouwlagen en een zolder onder een zadeldak tussen tuitgevels. De nok verloopt evenwijdig met de kademuur. Op het noordelijke nokuiteinde tegen de noordelijke topgevel is een open dakruiter geplaatst met een tentdak en voorzien van een luiklok.

2.1.1 Gevels

2.1.1.a Oostelijke gevel

Gemetselde gevel in kruisverband van rode baksteen met een formaat van 17,5-18 x 8,5 x 4-4,3 cm (XVI) zonder plint vanaf de bestrating tot aan de dakvoet (afb. 17). De dakvoet wordt gevormd door een overstekende goot op eenvoudig geprofileerde klossen met dito gootlijst als boeiboord. Het voegwerk is gesneden en voorzien van een smalle dagstreep in de voegen. De bakstenen bezitten mortelrestanten en zijn hergebruikt. De symmetrisch ingedeelde gevel bezit twee aan het uiteinde geplaatste openingen in een ondiepe nis (afb. 20). De nis wordt beëindigd met een halfsteens hoge rollaag. De in de openingen aanwezige 25-ruits schuifvensters (5 x (3 + 2)) met onderdorpel zijn geplaatst op een halfsteens hoge rollaag met platte laag. Centraal onder de gootlijst bevindt zich een rechthoekige dichtzetting met een rondbogige beëindiging die is afgezet met een anderhalf steens rollaag (XVII). Het geheel is geplaatst op een halfsteens rollaag. In de gevel zijn naast de tien ankers met eenvoudige rechte schieter ook twee met uitgesmede schieter (XVII, afb. 19). Het dakschild aan deze zijde is belegd met oude rode Hollandse pannen.

2.1.1.b Zuidelijke gevel

Gemetselde gevel in kruisverband van rode baksteen met een formaat van 17,5-18 x 8,5 x 4-4,3 cm (XVI) zonder plint vanaf de bestrating tot aan de bovenzijde van de tuitgevel (afb. 23). De tuitgevel wordt beëindigd met vlechtingen; de tuiten zelf zijn afgedekt met geprofileerde zandstenen afdekplaten. In de topgevel zijn vier ankers aanwezig waarvan de onderste twee rijk gesmede schieters bevinden, zoals in de oostgevel (XVII). Alleen bij de aansluiting van de oostelijke gevel zijn klezoren in de koppenlagen verwerkt (afb. 19). Het voegwerk is gesneden en voorzien van een smalle dagstreep in de voegen. De bakstenen bezitten mortelrestanten en zijn hergebruikt. Deze gevel bezit één vensteras met twee boven elkaar geplaatste openingen die afgedekt worden met een halfsteens rollaag. In de openingen zijn vensters geplaatst op een halfsteens hoge rollaag met een platte laag. De onderste opening bezit een 30-ruits schuifvenster (5 x (3 + 3)) met onderdorpel geplaatst en daarboven in de topgevel een 9-ruits venster. Onder de borstwering van het schuifvenster is het metselwerk voorzien van een raster van open stootvoegen. Naast het schuifvenster bevindt zich een halfsteens brede hoge nis. De betekenis van dit element is nog niet te duiden.

2.1.1.c Westelijke gevel

Gemetselde gevel die oprijst vanuit het water van de Aebrechtskolk (afb. 25). Tot aan de eerste bouwlaag is de gevel gemetseld met blokken van Naamse steen. Deze natuursteensoort werd in de Middeleeuwen veel gebruikt in waterwerken. In dit gevelgedeelte is een uitsparing aanwezig met een korfbogig gewelf. Op de sluitsteen van de boog is een wapenschild aangebracht, waarin geen reliëf aanwezig lijkt. Mogelijk was hier het wapen van de stad Delft op afgebeeld. De boog in de gevel is van Naamse steen terwijl het gewelf in Lede- of Gobertangesteent is gemetseld. Mogelijk behoort dit gevelgedeelte bij de eerste aanleg van de sluiskom waar de Delfshavense Schie uitmondt in de Nieuwe Maas. In de bovenste laag van het natuursteenwerk is een blok aanwezig met een uitsparing van ca. 1,2 m breed. Omdat de bovenrand van de Naamse steen min of meer aansluit bij het straatwerk op de kade zou deze sparring het restant van een deuropening kunnen zijn. Onder het uitgespaarde element is een rechthoekig blok aanwezig, waarvan het oppervlak veel ruwer lijkt dan het gevelwerk en valt op door het ontbrekende zwarte patina (roet). Dit blok is mogelijk het restant van een console, waarop een (natuurstenen) bordes lag. In de korfbogige opening is een muur gemetseld in kruisverband van grauwe baksteen met een brede steunbeer. De opening die in 1836 werd afgesloten was aangesloten op het Achterwater, een spuikanaal dat sinds 1850 is gedempt. Op dit basement van Naamse steen dat aan weerszijden als kademuur verder loopt is de gemetselde gevel geplaatst tot aan de dakvoet. De dakvoet wordt net als de oostgevel gevormd door een overstekende goot op eenvoudig geprofileerde klossen en geprofileerde gootlijst als boeiboord. De gevel is gemetseld in rode bakstenen met een formaat van 17,5-18 x 8,5 x 4-4,3 cm (afb. 27). Centraal in de gevel is een patroon van rode baksteen te herkennen dat mogelijk het restant is van een metselteken. Metseltekens worden vooral vanaf de 14e tot aan de 16e eeuw toegepast en geven een indicatie van de ouderdom van deze gevel. De diverse herkenbare aanpassingen, herstellingen en dichtzettingen zijn uitgevoerd in dezelfde baksteen, maar ook de gele baksteen (ijsselsteen) met een formaat van 16-17 x 7,8-8 x 3,5-4 cm. In deze baksteensoort is het "Zakkendragershuisje" gemetseld dat tegen de noordelijke zijde is geplaatst, zie pagina 9. De gevel is blijkens afbeeldingen diverse malen verbouwd en de in de jaren '60 van de 20e eeuw gerestaureerd. Met behulp van oude foto's en prenten is de oudere positie van de gevelopeningen, waarin twee stuks gekoppelde 6-ruits schuifvensters of rondboogvensters waren geplaatst, te herleiden. De openingen in de gevel zijn symmetrisch aangebracht. De openingen op de eerste bouwlaag zijn aan deze zijde voorzien van twee meerruits vensters met rondbogige beëindiging en twee rechthoekige 9-ruits vensters. De openingen worden beëindigd met een halfsteens rollaag. De 9-ruits vensters zijn geplaatst op een halfsteens rollaag, terwijl de meerruits vensters zijn geplaatst op een uitstekende hardstenen lekdorpel. De borstwering van deze openingen is enigszins verhoogd gezien de aanwezige sporen en bezat meerruits gietijzeren ramen. De openingen van de tweede bouwlaag bezitten twee 30-ruits schuifvensters (5 x (3 + 3)) die zijn geplaatst op een halfsteens rollaag met een platte laag. De openingen worden aan de bovenzijde ook beëindigd halfsteens rollaag. Het dakschild aan deze zijde is belegd met oude rode Hollandse pannen.

2.1.1.d Noordelijke gevel

Deze gevel wordt vrijwel geheel afgedekt door het tegen deze gevel gebouwde "Zakkendragershuisje". Alleen de top van de tuitgevel is zichtbaar. Dit gevelgedeelte is gemetseld in kruisverband van rode baksteen. Direct achter de toptuit is op de nok een open dakruiter

geplaatst. Het bovendakse gedeelte is omtimmerd met horizontaal geplaatste vuren delen en afgedekt met een dito luik op het mangat. Het geheel is bekleed met lood. De bovendakse gedeeltes van de stijlen zijn uitgevoerd als vierkante kolommen met basement en eenvoudig kapiteel (afb. 36). Op de uiteinden van de stijlen is een randligger geplaatst die de constructie van het tentdak draagt. Op de twee delen van de randligger ligt een eikenhouten balk, waarvan de luiklok (1748) is opgehangen (afb. 37). De toegepaste houtsoorten en bevestigingen met kruiskop schroeven wijzen op een totale reconstructie van de dakruiter.

2.1.2 Binnenruimte

Het Kraanhuis bezit twee bouwlagen en een zolder die alleen vanuit het tegen de noordelijke zijde gebouwde Zakkendragershuisje toegankelijk zijn.

2.1.2.a Eerste bouwlaag

De eerste bouwlaag is een niet verder ingedeelde ruimte die geheel is afgewerkt. Op de vloer liggen geoliede estrikken met een afmeting van 22 x 22 cm met brede voegen op cementbasis. In dit tegelvlak is een smalle rechthoekige omtrek aangegeven, afm. 4,6 x 0,47 m l die waarschijnlijk de plaats van de waterkerende schuif aangeeft (afb. 28). Tegen de zuidelijke wand is een aanheling zichtbaar van kleinere ongeglazuurde estrikken (afb. 29). Het wandstucwerk, schuurwerk, is geplaatst op een tegelplint van wit geglazuurde tegels, afmeting 13 x 13 cm. Dit tegelplint ontbreekt in de noordelijke en zuidelijke wand. Het plafond bezit een ziende samengestelde balklaag van drie moerbinten, afmeting 26 x 33 cm, zonder sleutelstukken of consoles. De kinderbinten, afm. 9 x 10 cm h.o.h. 0,3 m l, zijn in de moerbinten opgelegd. De kinderbinten zijn in de noordelijke en zuidelijke wand opgelegd, zonder randligger. Centraal tegen de zuidelijke wand zijn klossen tussen de kinderbinten aangebracht. Direct onder de oplegging van deze balken is een latei aanwezig (afb. 30). De dichtgezette opening mondt uit in het gevelmetselwerk in de zuidelijke gevel dat voorzien is van open stootvoegen en dat behoort bij de verdwenen gemetselde oven met rookgasafvoer en gezette boezemkap (afb. 16).

2.1.2.b Tweede bouwlaag

De tweede bouwlaag is een verder niet ingedeelde ruimte die geheel is afgewerkt. Op de vloer zijn gelakte (geoliede) eikenhouten delen aangebracht met messing hout draadbouten. De delen lopen evenwijdig aan de oostelijke (westelijke) wand. In de gepleisterde wanden, voorzien van schuurwerk, zijn wandstijlen aangebracht, waarop een dekbalk met korbelen is geplaatst. De houtconstructie bezit een breedte van 26 cm. De rechte korbelen zijn met een tandverbinding in de stijl en het sleutelstuk van de dekbalk ingelaten; de verbinding is voorzien van een enkele toognagel. Tussen de dekbalken en de noordelijke en zuidelijke wand zijn kinderbinten opgelegd, afm. 9 x 10 cm h.o.h. 0,3 m l, als samengestelde balklaag. De dunne verflaag, harsblazen en strakke gekantrechte profielen wijzen op reconstructie van de houtconstructie waarschijnlijk wel op basis van nog aanwezige onderdelen. De oostelijke en westelijke wanden zijn geleed, waardoor ondiepe nissen ontstaan met een borstwering van ca 0,8 m l. Gezien de sporen in de westelijke gevel zouden deze randen te interpreteren zijn als een versnijding ter plaatse van de zoldervloer van het tweede huisje behoren.

2.1.2.c Zolder

De zolderruimte bezit drie eikenhouten dekbalkjukken met grenenhouten flieringen en windschoren, waarop A-spanten zijn geplaatst (afb. 34). De

eikenhouten A-spanten hebben veel weg van sporenparen met haanhout, waarvan de ondereinden zijn afgezaagd. De benen van de spanten zijn uitgekeept om de flieringen niet te onderbreken (afb. 36). Ter hoogte van het haanhout en in de top zijn de benen nogmaals uitgekeept om de grenenhouten wormplaten en nokregel door te steken. De nokregel is niet meer aanwezig. De korbelen in de jukken zijn tegen de jukstijlen genageld en in de dekbalk verbonden met toognagels. De windschoren zijn aan beide zijden genageld. De kordelen in de A-spanten zijn aan weerszijden genageld. Zowel de jukken als de spanten bezitten de zelfde soort telmerken volgens het Romeinse systeem aan de zuidelijke zijde (afb. 35). De ingekraste merken zijn links recht en rechts is één van de kraslijnen gebroken. De eikenhouten constructie met gebroken gekraste merken bezit waarschijnlijk een laat-middeleeuwse oorsprong en behoort mogelijk bij de opzet van de sluiskom nadat deze in 1488 is verwoest is. In de 17e eeuw zijn waarschijnlijk de nu nog aanwezige grenenhouten onderdelen ingebracht.

Over deze drager zijn geschaafde gordingen, afm. 6 x 16 cm, aangebracht van topgevel naar topgevel, die het verticaal geplaatste dakbeschot van delen met een werkende breedte 16-17 cm dragen. De gordingen zijn gekoppeld met schuine liplassen. Deze constructie dateert uit de 20e eeuw gezien de houtafmeting en de plaatsing als hoge balken. Deze constructie is waarschijnlijk met de laatste restauratie in 1964[?] aangebracht.

Tegen de noordelijke wand zijn vier stijlen (merbau) zijn met twee sloffen op de zoldervloer van het Kraanhuis geplaatst. De stijlen elk uit één lengte ondersteunen de afdekking, ophanging en luiwerk van de dakruiter die op het noordelijke nokuiteinde is geplaatst. Tussen de stijlen zijn in elk vlak afstandhouders met Andreaskruisen geplaatst. In de noordelijke wand zijn twee houten lateien aanwezig; de westelijke is nog in gebruik ten behoeve van de doorgang van deze zolder naar de lager gelegen zoldervloer van het Zakkendragershuisje en is geheel vernieuwd. De andere meer oorspronkelijke latei is maar gedeeltelijk zichtbaar (afb. 37): de oplegging aan de zuidzijde verdwijnt achter de stijl van de dakruiter en de oplegging aan de noordzijde verdwijnt achter het dakbeschot.

2.2 Zakkendragershuisje

Aansluitend tegen de noordelijke zijde van het Kraanhuis staat het Zakkendragershuisje (afb. 17) dat ook een rechthoekige plattegrond van twee bouwlagen bezit met een zolder onder een half schilddak, waarvan de nok evenwijdig aan de kade loopt.

2.2.1 Gevels

2.2.1.a Oostelijke gevel

Gemetselde gevel in kruisverband van twee bouwlagen in gele baksteen met een formaat van 16-17 x 7,8-8 x 3,5-4 cm zonder gepleisterd plint tot aan de dakvoet. De dakvoet wordt gevormd door een enigszins overstekende goot op de muur op eenvoudig geprofileerde klossen en boeiboord als gootlijst. Het metselwerk is platvol gevoegd en voorzien van een smalle dagstreep in de lintvoegen. De bakstenen zijn gezien de mortelrestanten op de bakstenen op deze plaats hergebruikt. De gevel bezit per bouwlaag twee openingen, waarvan die van de eerste bouwlaag beëindigd worden met een steens hoge korfboog (afb. 21). In deze openingen zijn een deurkozijn en een bolkozijn geplaatst. Het bolkozijn is voorzien van twee 6-ruits naar binnen draaiende ramen. Naast de deuropening is een gevelsteen aangebracht met het jaartal 1653 in een cartouche van rolwerk (afb. 22). Deze gevelsteen was voor de restauratie boven de deuropening geplaatst (afb. 14). In de openingen van de

tweede bouwlaag, die worden beëindigd met een halfsteens rollaag, zijn kruisvensters aangebracht (afb. 26). Deze vensters bezitten twee 9-ruits naar binnen draaiende ramen en bovenlichten met 9-ruits roedenverdeling die direct in het kozijnhout is bevestigd zonder raam. De vensters zijn evenals het bolkozijn geplaatst op een halfsteens rollaag afgedekt met een platte laag. Op de kruis- en bolkozijnen zijn opgeklampte luiken zonder spiegelklampen op gesmede gehengen en duimen aangebracht. Het dakschild aan deze zijde is belegd met oude rode Hollandse pannen.

2.2.1.b Noordelijke en zuidelijke gevel

Deze gevels zijn rijwel niet zichtbaar vanwege de aanwezige belendingen; aan de zuidelijke zijde bevindt zich het Kraanhuis. Van de noordelijke gevel is alleen het eindschild van het halve schilddak zichtbaar dat belegd is met oude rode Hollandse pannen.

2.2.1.C Westelijke gevel

De westelijke gevel is alleen van een afstand op te nemen. Deze gevel is gemetseld in kruisverband van rode bakstenen op een plint van Naamse steen dat onderdeel van de kademuur van de Aelbrechtskolk is. Deze muur met een aansluitend gevelgedeelte sluit niet rechthoekig aan op het Kraanhuis en bezit geen gevelopeningen. Het schuin verlopende onder de overstekend tweede bouwlaag is een dichtzetting en sloot mogelijk aan op het verdwenen bordes bij de ingang van het Kraanhuis. Alleen het gevelgedeelte van de tweede bouwlaag sluit rechthoekig aan op het Kraanhuis en bezit een gevelopening waarin een kruisvenster is geplaatst (afb. 25). Dit venster bezit twee 9-ruits naar binnen draaiende ramen en bovenlichten met 9-ruits roedenverdeling die direct in het kozijnhout is bevestigd zonder raam. Dit venster is blijkens oude foto's in de gedeeltelijk dichtgezette opening gereconstrueerd. Het venster is geplaatst op een halfsteens rollaag afgedekt met een platte laag. Op het kruiskozijn zijn opgeklampte luiken zonder spiegelklampen op gesmede gehengen en duimen aangebracht. Het dakschild aan deze zijde is belegd met oude rode Hollandse pannen.

2.2.2 Binnenruimte

2.2.2.a Eerste bouwlaag

Tegen de noordelijke wand van deze ruimte bevinden zich enkele kleine dienstruimten zoals een toilet en een pantry. Deze kleine ruimten zijn geheel afgewerkt en ingericht en geven geen historische informatie prijs. Verder is deze bouwlaag niet ingedeeld. De vloer is belegd met geel en groen geglazuurde estrikken in een diagonaal geplaatst dambordpatroon (afb. 40). De brede voegen op basis van cement wijzen op het leggen van deze vloer ca. 50 jaar geleden. De randen om de schoonloopmat bij de buitendeur zijn voorzien van hardsteen banden. De gestucte wanden sluiten met een tegelpint van "witje" 13 x 13 cm aan op de tegelvloer. Tegen de westelijke wand is een steektrap met onderkwart en tussenbordes geplaatst die naar de tweede bouwlaag leidt (afb. 42). De trap is behalve de bloktrede geheel uitgevoerd in blank gelakt eikenhout met omlopende geprofileerde neus, als zijnde een trap op keepbomen. De bloktrede is als hardsteen element uitgevoerd. Op de binnenboom is een ijzeren gesmede leuning aangebracht, die op de tweede bouwlaag doorloopt als balustrade langs de vloerrand. Het plafond bezit een ziende enkelvoudige balklaag met een afmeting van 13 x 16,5 cm en een h.o.h. afstand van 61 cm evenwijdig aan de oostgevel. De balken zijn geprofileerd en samengesteld: tegen de zijkanten van de balken met een breedte van 9,5 cm zijn geprofileerde schroten aangebracht waardoor de balken een

geprofileerd uiterlijk krijgen. In de zuidelijke wand op de trap zijn twee zwart geschilderde plankjes aanwezig, waarvan de een gebruikt wordt om met krijt te beschrijven. De andere is beweegbaar en blijkt een nis te verbergen die op zijn beurt is afgedekt met plexiglas (afb. 41). In de nis bevindt zich een papierrol, die waarschijnlijk een oorkonde is en als herinnering is aangebracht bij de afsluiting van de restauratie in de jaren '60 van de 20e eeuw.

2.2.2.b Tweede bouwlaag

Ongedeelde en gedeeltelijk bevloerde ruimte die belegd is met blanke eikenhouten delen en vastgezet met messing houtdraadbouten. De wanden zijn gestuct en voorzien van schuurwerk. De oostelijke wand bezit twee kruisvensters en de westelijke wand boven de trap één stuks (afb. 44 en 45). Alle kruisvensters zijn op deze plaats gereconstrueerd en waarschijnlijk voor deze openingen nieuw gemaakt. Centraal in de zuidelijke wand is een opgeklampte deur aanwezig in een eenvoudig geprofileerd kozijn. De deur met geprofileerde eikenhouten delen en afgetekend spijkerpatroon op de klampen aan de achterzijde wekt een 17^e-eeuwse indruk (afb. 33 en 43). Het kozijn in tropisch hardhout dateert uit de moderne tijd.

De ruimte wordt afgedekt met een geschilderde ziende balklaag voorzien van een vloerbeschot van delen. De evenwijdig aan de voorgevel liggende balklaag is in de noordelijke wand opgelegd met een wandligger.

2.2.2.c Zolder

De ongedeelde zolderruimte is bereikbaar via een ladder op een luik tussen twee balken. Op het niet afgewerkte vloerbeschot is één A-spant aangebracht (afb. 46), waarover de gordingen met hoekkeperbalken zijn geplaatst. Op de gordingen is een beschot van geschaafde en geploegde delen aangebracht, die gezien de fragmentarische afwerking opnieuw zijn gebruikt. Naast de doorgang naar de zolder van het Kraanhuis is een oog zichtbaar dat het restant is van een anker, waarvan de schieter is verdwenen.

3. Literatuurlijst

boeken

Arends, G.J.; Sluizen en stuwen, Bouwtechniek in Nederland 5; Delft 1994

Hohestelle, J.; De steenbakkerij in de Nederlanden tot omstreeks 1560; Assen 1961

Hovens, S en Cramer, M (red.); De Koppelpoort, Hart van de Amersfoortse stadsverdediging; Bussum 2004

Hunen, M. van (red.)e.a.; Historisch metelwerk, instandhouding, herstel en conservering; Zwolle 2012

Janse, H.; Houten kappen in Nederland 100-1940, Bouwtechniek in Nederland 2, Delft 1989

Stenvert, R.; Kerkkappen in Nederland 1800-1970;Zwolle 2013

internet

www.cultureelerfgoed.nl; beeldbank en monumenteregister

www.gemeentearchief.rotterdam.nl/beeldbank; historische foto's uit de gemeente Rotterdam

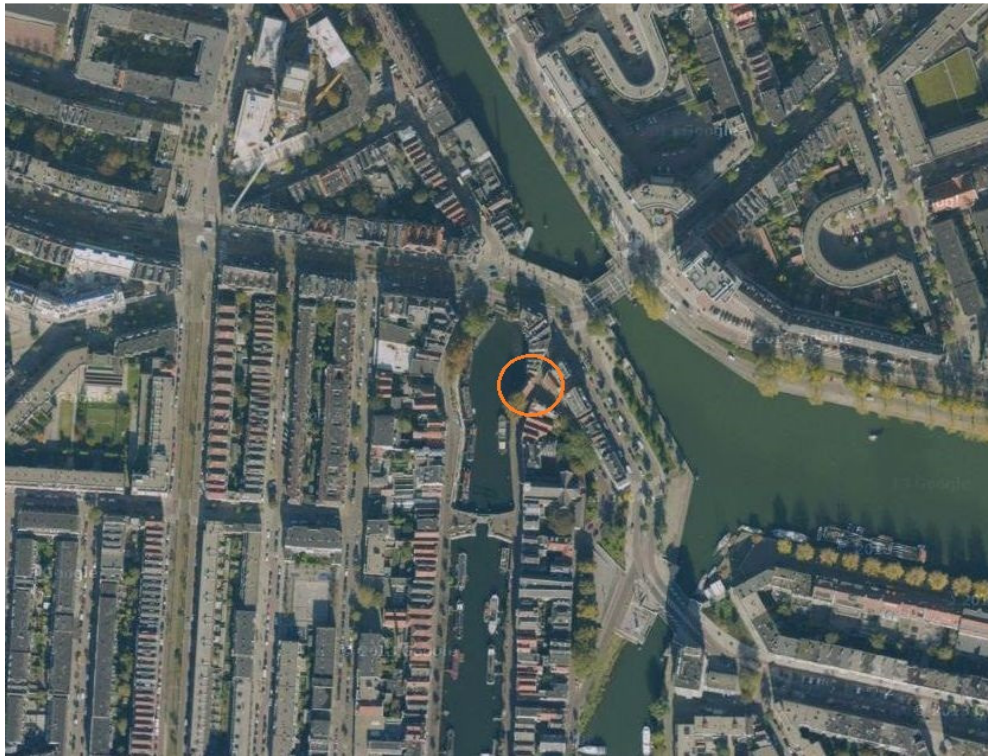
www.google.nl; luchtfoto's en kaarten recent

www.jgsmits.home.xs4all.nl/delfshaven; geschiedenis van Delfshaven

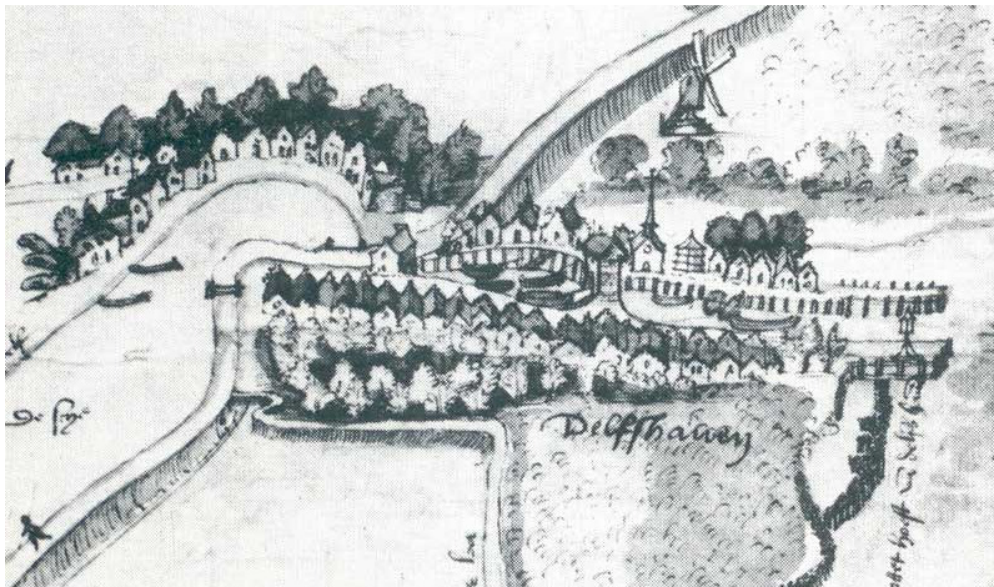
www.stadsmuseumrotterdam.nl historische afbeeldingen uit Rotterdam e.o.

www.watwaswaar.nl; historisch kaartmateriaal

4. Afbeeldingen:

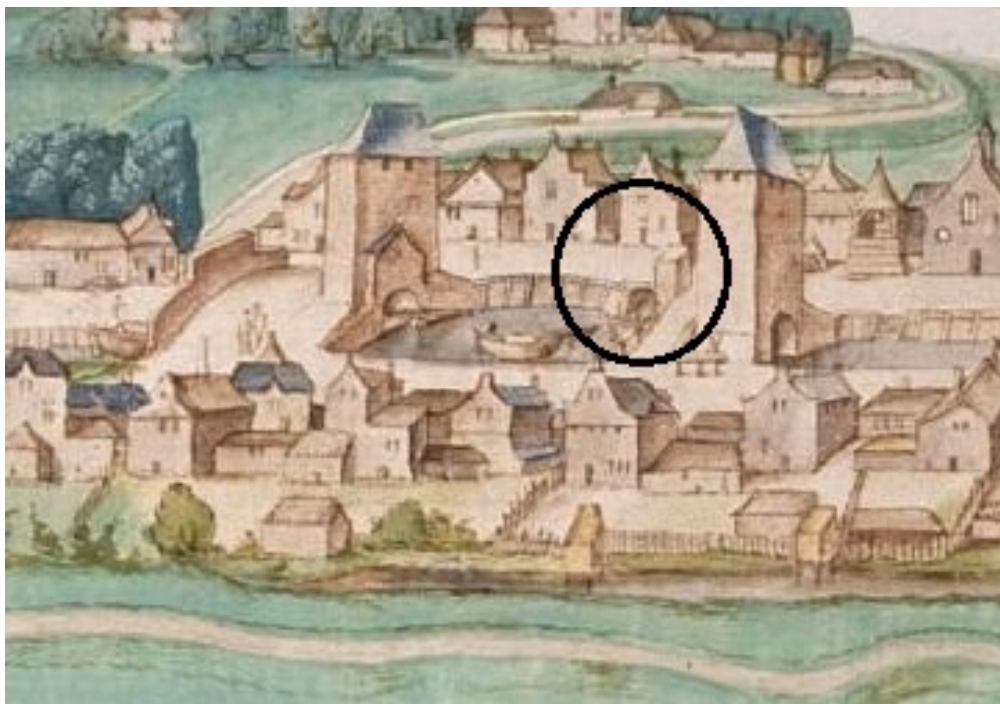
Afb. 1: Centraal op de luchtfoto de Aelbrechtskolk, de kern van Delfshaven, ten zuiden daarvan de Voorhaven en ten oosten de Achterhaven met het Piet Heinsplein. Vanaf de bovenrand van de foto diagonaal loopt de Delfshavense Schie, overlopend aan de andere zijde van de brug in de Coolhaven. In de cirkel het Kraanhuis en het Zakkendragershuisje

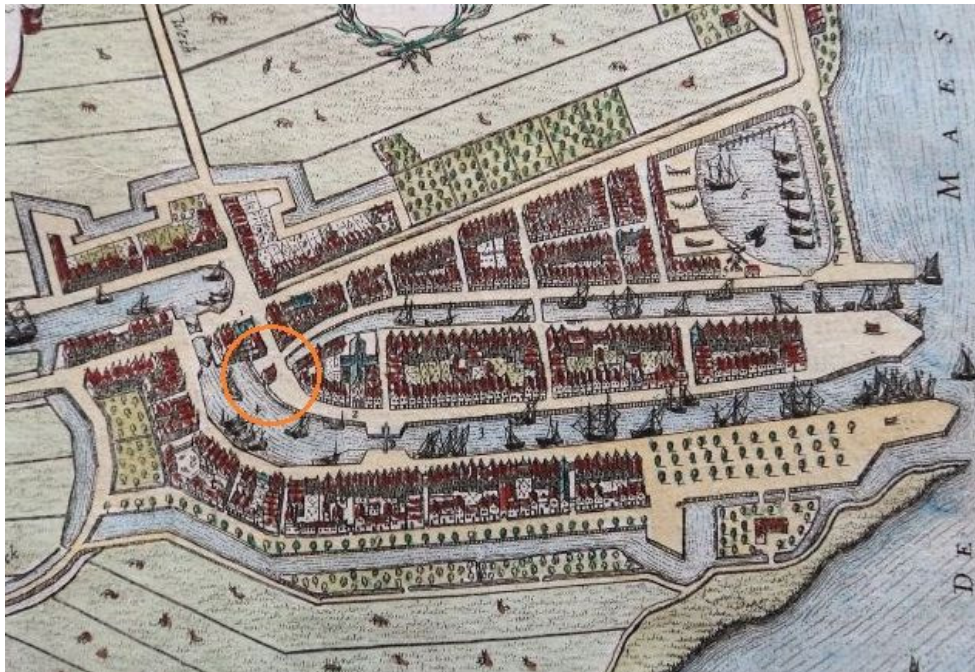
Afb. 2: De kolk in 1480 met de strekdammen in de Nieuwe Maas; het noorden bevindt zich links. Links is het uiteinde van de Delfshavense Schie zichtbaar langs de dijk van de Nieuwe Maas. Aan weerszijden van de kolk is een waterpoort aangegeven. De kapel is aan de zuidelijke zijde van de zuidelijke poort aangegeven tussen de vrijstaande bebouwing.

Afb. 3: Uitsnede van het schilderij van 1512 waarop Delfshaven is aangegeven; het noorden bevindt zich links. Vanaf de linker onderhoek is de Delfhavense Schie zichtbaar; de kronkelig verlopende lijn die gedeeltelijk daaraan parallel loopt de dijk van de Nieuwe Maas. Aan weerszijden van de kolk is een waterpoort aangegeven. De kapel is aan de zuidelijke zijde van de zuidelijke poort aangegeven tussen de vrijstaande bebouwing.

Afb. 4: Detail van bovenstaand schilderij, waarop de derde overkluizing met een huisje zichtbaar is.

Afb. 5: Ingekleurde kaart van Blaeu uit 1649 met in de oranje cirkel het Kraanhuis; het noorden bevindt zich links. Vanaf links het uiteinde van de Delfshavense Schie, de kolk en met de Voor- en Achterhaven. De waterpoorten aan weerszijden van de kolk hebben plaats gemaakt over niet overkluisde kanalen. De kerk staat nu aan de vergrote kolk. De bebouwing op de kades van de Voor- en Achterhaven is aaneengesloten afgebeeld

Afb. 6: De kolk naar het zuiden rond 1780 door G. Groenewegen. Geheel links het Zakkendragershuisje met het aangebouwde privaat. De noordelijke gevel bezit groot vensters terwijl de westelijke gevel blind lijkt. Het Kraanhuis met rondbogige openingen bezit een dwars geplaatste kap en is voorzien van uitstekende tredmolenraderen. Boven de bomen steken de het stadhuis en de kerk uit

Afb. 7: Uitsnede uit de kadasterkaart 1811-1832; het noorden bevindt zich links. Geheel Links het uiteinde van de Delfshavense Schie met de doorvaart naar de kolk en in het midden naar de Voorhaven. Boven de Voorhaven de Achterhaven.

Afb. 8: Detail van de vorige kaart, waarop de overkluising ook is aangegeven.

Afb. 9: Aanzicht Kraanhuis en Zakkendragershuisje vanaf het uiteinde van de Achterhaven, hier Achterwater, in 1850. Het Kraanhuis lijkt een symmetrische indeling te hebben. De horizontale schaduw met bogen lijkt de onderzijde van de verhoging van het Zakkendragershuisje. De noordelijke topgevel is verdwenen.

Afb. 10: Kraanhuis en Zakkendragershuisje vanuit het zuiden in 1866. In de westelijke gevel van het huisje is een opgeklampte deur zichtbaar dat vanuit dit huis toegang gaf tot een privaat. Van het Kraanhuis zijn de tredmolen raderen gedemonteerd en de openingen verkleind tot rondboogvensters. De deuropening is ook dicht gemetseld. De vensters op de tweede bouwlaag zijn gehandhaafd.

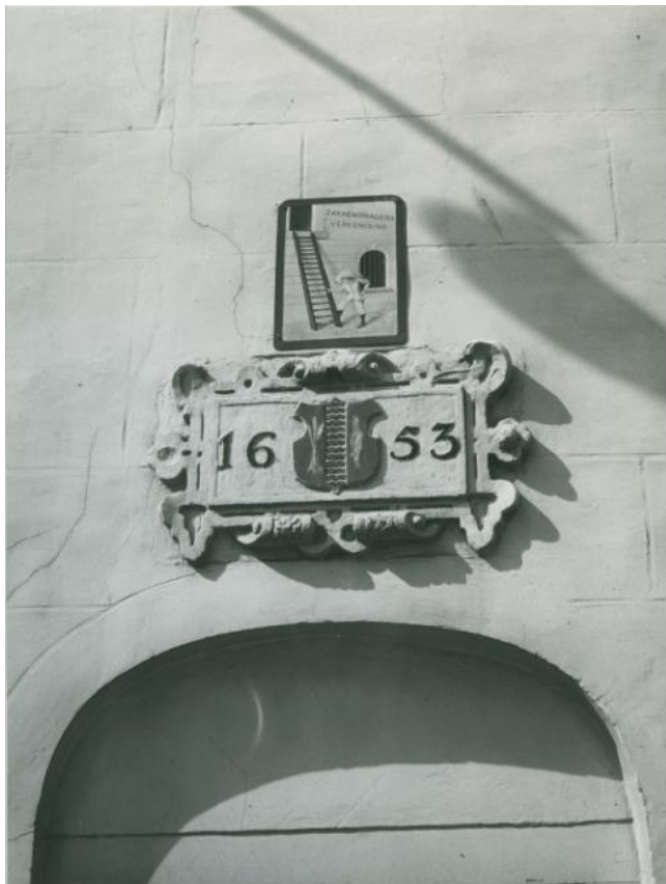
Afb. 11: Kolkzijde van het Kraanhuis omstreeks 1910. In plaats van de rondboogvensters zijn de gekoppelde 6-ruits vensters aangebracht.

Afb. 12: Aanzicht vanuit het zuiden in 1948 met geheel rechts het Kraanhuis, waarvan de zuidelijke gevel vrijwel de gehele pleisterlaag is verloren. Aan weerszijden van het rondvenster inde topgeel zijn twee verticale dichtzettingen zichtbaar.

Afb. 13: Het Kraanhuis en Zakkendragershuisje vanuit het Achterwater. Het Kraanhuis is gepleisterd in blokkenverband van dikke en dunne lagen. Het Zakkendragershuisje is glad gepleisterd.

Afb. 14: stichtingsteen (1653) in een cartouche van rolwerk boven de entree deur. In het vlakke pleisterwerk zijn oppervlakkig voegen getrokken in blokkenverband

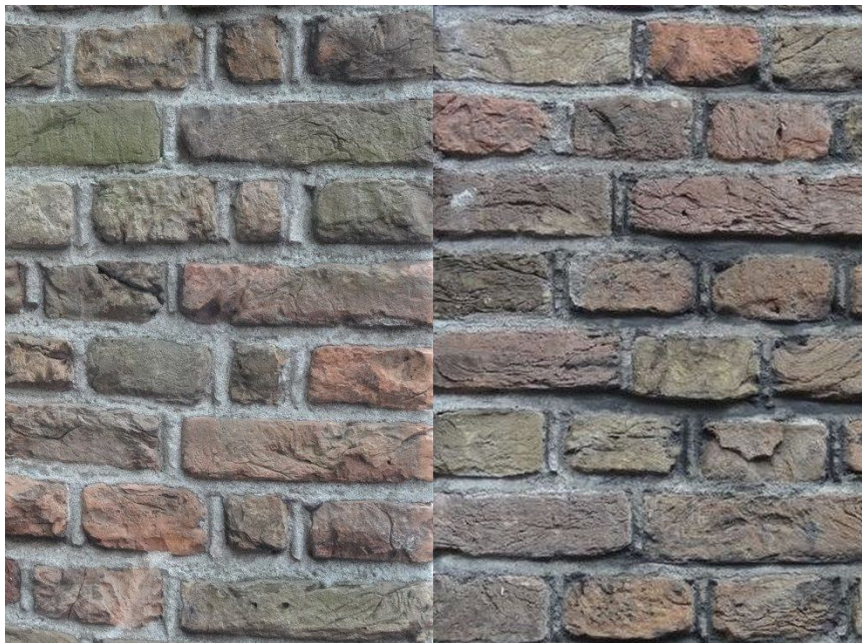
Afb. 15: Het Kraanhuis en Zakkendragershuisje na de restauratie in 1968.

Afb. 16: inrichting van de eerste bouwlaag als tingieterij. Tegen de zuidelijke muur is een oven met rookgasafvoer en schouwboezem geplaatst.

Afb. 17: Kraanhuis (links) en Zakkendragershuisje vanuit het Achterwater.

Afb. 18: Hoekaansluiting zuidelijke (links) en oostelijke(rechts) gevel van het kraanhuis. De zuidelijke gevel bezit klezoren in de koppenlagen en de oostelijke gevel bezit drieklezoren in de strekkenlagen.

Afb. 19: Rijk versierd gevel anker op de oostelijke gevel van het Kraanhuis. De twee ander exemplaren bevinden zich in de topgevel van de zuidelijke gevel.

Afb. 20: Dichtgezette opening /nis die rondom is voorzien van een rollaag.

Afb. 21: Bolkozijn met gesloten luiken in het Zakkendragershuisje

Afb. 22: Gevelsteen (1553) met cartouche naast de deuropening, vgl. afb. 17.

Afb. 23: zuidelijke gevel Kraanhuis. In de topgevel de andere rijk bewerkte ankers. Naast het 30-ruits schuifvenster is de smalle dichtgezette spleet zichtbaar. Aan de onderrand van de foto zijn twee van de vier ingemetselde gevelstenen zichtbaar.

Afb. 24: Ingemetselde gevelstenen, afkomstig uit andere Delfshavense panden.

Afb. 25: Westelijke gevel van het Zakkendragershuisje en het Kraanhuis. Op de overkluizing van Naamse Steen is een bakstenen gevel, waarin verschillende baksteensoorten en herstellingen herkenbaar zijn, zie afbeelding 27.

Afb. 26: Kruisvenster in de westelijke gevel van het Zakkendragershuisje. De rodenverdeling in de bovenlichten is direct op het kozijnhout bevestigd.

Afb. 27: Westelijke gevels van het Zakkendragershuisje en het Kraanhuis, waarin de verschillend baksteenvelden zijn aangegeven. Het X-vormige element is het restant van het metselteken.

Afb. 28: Tegelvloer van ongegelazuurde estrikken, waarin de gleuf van het waterkerende schot is aangegeven.

Afb. 29: Tegelvloer tegen de zuidelijke muur, waarin afwijkende tegelmaat is verwerkt. In dit veld was de oven van de tingieter geplaatst, zie afb. 16.

Afb. 30: Klossen tussen de kinderbinten, die zonder randligger opgelegd zijn in de zuidelijke muur. Onder de opeleggingen is een (wit geschilderde) latei aanwezig, waaronder de uitloop van de rookgasafvoer moet zijn aangebracht. De klassen geven de bovenrand van de (metalen) schouwboezem aan, zie afb. 16.

Afb. 31: Ongedeelde ruimte op de tweede bouwlaag, kijkend naar het noordwesten. De ruimte wordt bepaald door drie gebintstellen van muurstijlen met geschoorde moerbalken met kinderbinten. Tussen de moerbinten gebintstellen in de westelijke muur de schuifvensters geplaatst, waarvan de borstwering lager is dan de aanwezige versnijding.

Afb. 32: Detail van een geschoorde moerbint op muurstijl.

Afb. 33: Binnenzijde van een eikenhouten opgeklampte deur, mogelijk 17^e-eeuws. De klampen zijn voorzien van kraslijnen, waarlangs het nagelpatroon is uitgezet, zie ook afb. 43

Afb. 34: Kapconstructie op de zolder, gezien naar het zuiden met de eikenhouten dekbalkjukken en A-spanten, grenenhouten flieringen en wormplaten. Over deze constructie is tijdens de restauratie een gordingenkap met beschot aangebracht.

Afb. 35: Rechterzijde van het middelste juk met het gebroken telmerk I<. Ook zijn op de dekbalken timmermansmerken aangetroffen.

Afb. 36: A-spant met trekbalk en schoor. Deze spanten hebben gezien de houtafmetingen en het identieke merktype mogelijk gefunctioneerd als sporenpaar met haanhout.

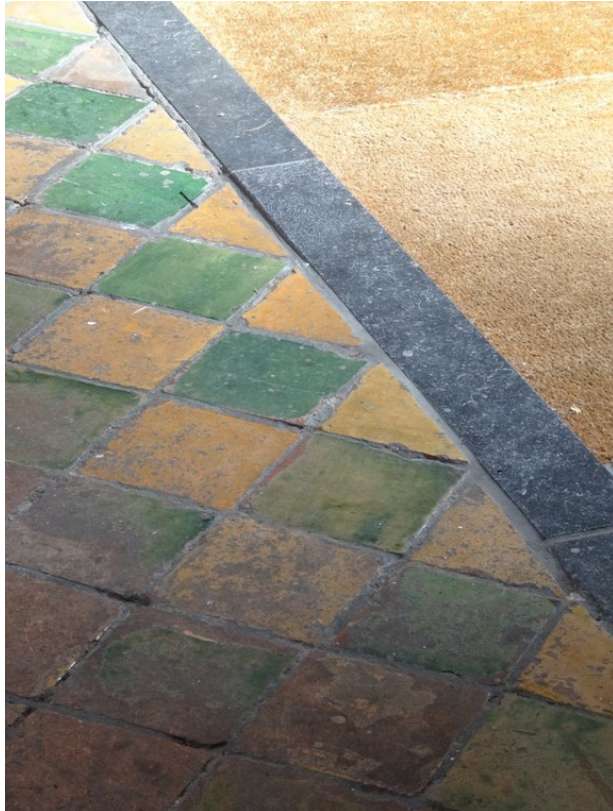
Afb. 37: Eikenhouten latei in de noordelijke topgevelmuur. Geheel links is de stijl van de dakruiter zichtbaar.

Afb. 38: Onderzijde van de open dakruiter, dat een product is van de uit 1964 daterende restauratie.

Afb. 39: Bronzen luiklok in de dakruiter. Het randschrift vermeld het jaar 1748.

Afb. 40: Tegelvloer van de eerste bouwlaag in het Zakkendragershuisje met diagonaal aangebrachte kleine in kleur geglazuurde estriken in dambord patroon. Tussen de schoonloopmat (rechts) en de tegelvloer is een hardstenen band geplaatst.

Afb. 41: Nis afgesloten met een verticaal schuivend luikje. In de nis bevindt zich achter plexiglas een rol papier.

Afb. 42: Eikenhouten bordestrap naar de tweede bouwlaag (1964), voorzien van een gesmede balustrade en muurleuning.

Afb. 43: Toegangsdeur naar de tweede bouwlaag van het Kraanhuis. Zie ook afb. 31

Afb. 44: Binnenzijde kruisvenster met de direct op het kozijn aangrijpende roeden in de bovenlichten.

Afb. 45: Scharnier van draaiende onderramen, die gezien de afwijkende bevestigingen op de vleugel links moet zijn vervangen. Naast de rechter vleugel is een afdichting te zien van de bevestiging van het duim, waarop het luik aan de buitenzijde draait.

Afb. 46: Constructie zolderruimte van het Zakkendragershuisje met hergebruikte constructie elementen die zijn aangebracht in 1964.

Colofon

Opdrachtgever	Gemeente Rotterdam Afd. Maatschappelijk vastgoed Noord Postbus 33100 3005 EC Rotterdam Tel. -
Objectgegevens	
Object	Kraanhuis en Zakkendragershuisje Voorstraat 13 3024 RS Rotterdam Tel. -
Kadastraal	Gemeente Delfshaven Sectie A Nummer(s) 380 en 381
Status object Monumentnummer	Rijksmonument 32894
Redengevende omschrijving (1976)	Kraanhuis met Zakkendragershuisje. Op een natuurstenen overkluizing aan het water gebouwd rechthoekig pand onder zadeldak tussen puntgevels, gedateerd op een cartouche: 1653. Op het dak een vierkanthouten klokketorentje. Gerestaureerd in 1964. Behalve de cartouche nog vier andere gevelstenen, van elders afkomstig, 17e eeuw.
Eigenaar	Gemeente Rotterdam Afd. Maatschappelijk vastgoed Noord Postbus 33100 3005 EC Rotterdam Tel. -

© Copyright maart 2014

Niets van dit rapport mag gekopieerd of overgenomen worden zonder schriftelijke toestemming van Adviesbureau Ormel.

Adviesbureau Ormel, Cultuurhistorie & Bouwtechniek
Ing. J.W. Ormel
Pallietergaarde 322
7329 HD Apeldoorn
Tel. 06-25522255